

Kap 38 : ”Brunei & Phuket”

CG, Silvia och prins Carl Philip tillbringade nyåret 2002/2003 i Thailand. CG medverkade även i ett scoutevenemang. Den 12 januari återvände Silvia till en konferens i London medan CG, prins Carl Philip och ytterligare några fortsatte till sultanatet Brunei på Borneos nordvästkust. Besöket varade i tre dagar. CG utträttade ett scoutärende. Han och prins Carl Philip deltog även i en biltävling med lånade Ferraris och besåg sultanens bilsamling, över 3500 lyxbilar inhysta i fyra hangarer. Allting var lika överdrivet. Sultanens palats, det näst största i världen, hade 1888 rum, 290 badrum och en golvyta på 200 tusen kvadratmeter. Som avslutning föreslog sultanen att CG skulle återkomma men på ett riktigt statsbesök.

Eftersom det redan var bestämt att CG nästa år den 2-6 februari skulle på ett statsbesök i Vietnam inte så långt därifrån tyckte CG att han kunde kombinera inbjudningarna och lämnade efter hemkomsten in en ansökan till utrikesdepartementet om saken som omgående beviljades. (Eventuellt anhöll han muntligt om saken vid ett möte med utrikesminister Anna Lindh efter konseljen den 17 januari.)

Utrikesminister Laila Freivalds fick under interpellationsdebatten efteråt en fråga om hur valet av Brunei hade gått till men varken hon eller UD:s protokollchef Catherine von Heidenstam var tillsatta då utan hänvisade till sina föregångare Anna Lindh och Karin Ehnбом-Palmquist. Senare framkom att i UD:s arkiv fanns en lista över kandidatländer men inga handlingar eller protokoll på hur det slutliga urvalet hade skett. Enligt utrikesrådet Anders Lindén, var statsrådsberedningen informerad och Anna Lindh hade gett klartecken till valet av Brunei i januari 2003. På frågan hur statsrådsberedningen resonerat om valet svarade Lindén: Kungaparet var ju ändå i Vietnam så vi ville passa på tillfället att öppna en dialog med ytterligare en icke-demokratisk stat. Dessutom fanns intresse från det svenska näringslivet eftersom Brunei är på väg att moderniseras. UD:s och Sveriges traditionella hållning till diktaturstater var att hellre öppna dörrar än att isolera och bojkotta. Därför hade UD tidigare godkänt kungliga resor till Jordanien och Saudiarabien.¹

Exportrådet (en myndighet för samarbete mellan stat och näringsliv) skickade under året ut förfrågningar bland sina medlemmar om intresset för ett besök även i Brunei. En av de intresserade var den Englandsbaserade miljardären Sven-Philip Sörensen som planerade bilda ett resebolag ”Golden Touch AB” och ville etablera sig i Brunei. Detta kritiserades senare som en form av vänskapskorruption eftersom Sörensen och CG kände varandra sedan tidigare. Sörensen hade t ex bidragit till Silvias välgörenhetsarbete via en donation till ECPAT. På vilket stadium Sörensen uttryckte sitt intresse, dvs om han påverkat CG att lämna in ansökan om statsbesöket i Brunei, är inte känt. Han kan som vän till CG mycket väl ha deltagit i besöket den 12-14 januari 2003. Hur som helst skall han under året flera gånger ha besökt Brunei för att sondera affärsmöjligheterna.

Som vanligt vid statsbesök var det lång framförhållning. Vietnambesöket började planeras redan våren 2003. ”Bruneidelen av resan spikades i september. I november åkte en delegation med UD- och hovfolk till Brunei för ett så kallat förbesök, rutin inför alla statsbesök. Kungaparet fick även en föredragning om förhållandet i Brunei före besöket, enligt Svenska Dagbladet. Kungens tal godkändes och en informationsmapp om landet lämnades över av UD. Statsminister Göran Persson informerades om besöket i Vietnam – men inte om besöket i

¹ Björn Hygstedt. Hemlighetsmakeri kring resor ifrågasätts. Svenska Dagbladet, 2004-02-12.

Brunei, säger statssekreterare Lars Danielsson till TV4:s Nyheterna.”² Persson gjorde senare stor sak om sin påstådda okunskap i frågan men det betyder väl enbart att han hade glömt bort vad som sades under sammanträdet. Perssons närmaste man Lars Danielsson är väl inte heller det bästa sanningsvittnet. Han förefaller då och senare sett som sin främsta uppgift att skydda sin chef. Det är vanligt att det mottagande landet någon månad innan statsbesöket skickar journalister för att presentera den inbjudne statschefen och det land han kommer ifrån. Så långt sträckte sig emellertid inte vare sig Vietnam eller Brunei.

När tidpunkten för statsbesöket närmade sig blev det känt att utrikesminister Laila Freivalds bara skulle delta i Vietnambesöket och i Brunei ersättas av statssekreterare Krister Nilsson i miljödepartementet. Mot detta protesterade i en Expressenintervju den 31 januari 2004 folkpartisten Birgitta Ohlsson. Ohlsson hade kommit in riksdagen 2002, satt i utrikesutskottet med uppdraget att bevaka mänskliga rättigheter och var även ordf i Republikanska föreningen. Ohlssons invändning var att en protest om mänskliga rättigheter som framfördes av Krister Nilsson statssekreterare i miljödepartementet inte hade samma tyngd som om den framförts av en utrikesminister. Det är inte känt om Ohlsson tidigare protesterat i utrikesutskottet. Vid tillfället var det hur som helst för sent att ändra i planeringen.

Ohlsson radade i intervjun upp ett antal flagranta missförhållanden i Brunei. Hon påpekade även att CG som kung inte på något sätt vägde upp situationen eftersom han inte fick framföra några politiska åsikter. Trots flera slängar mot CG var Birgitta Ohlssons kritik främst riktad mot regeringen och mot utrikesminister Anna Lindh. Lindh hade dock den 11 september året före dött i sviterna av ett knivöverfall vilket kom att paralysera debatten om skuldfrågan.

*

Statsbesöket i folkrepubliken Vietnam sammanföll med 35-årsjubiléet av de diplomatiska förbindelserna mellan de två länderna. Sverige hade 1969 som första land i Europa upprättat diplomatiska förbindelser med dåvarande Nordvietnam. CG och Silvia anlände sent söndag kväll den 1 februari. Den officiella delen av statsbesöket inleddes måndag med ett samtal med statschefen Tran Duc Luong. CG hamnade i en debatt med chefen för Vietnams kommunistparti Nong Duc Manh vilket inte borde ha förekommit. Laila Freivalds steg in och tog över. Efter vanligheten var det tydligen svårt för utomstående att förstå CGs symboliska roll.

CG och Silvia reste som vanligt vid statsbesök runt i landet, besökte sevärdheter och skakade hand med potentater. Mängder av vänliga omdömen om Vietnam levererades av såväl CG som Freivalds. CG uttryckte sin glädje över att mötas av både manliga och kvinnliga partifunktionärer och den demokratiska atmosfären. Han uttryckte sin beundran över landets ekonomiska tillväxt på en orolig världsmarknad och utlovade ett ökat handelsutbyte med Svenska företag, särskilt inom data-, telecom- och skogsbrukssektorn. Följet var mycket omfattande: En politikerdelegation, en industridelegation, en miljödelegation och en hälsodelegation.

Under tiden försiggick saker i Stockholm. Tisdag morgon (svensk tid) intervjuades Birgitta Ohlsson och hovets informationschef Elisabeth Tarras-Wahlberg av programledaren Lotta Bouvin-Sundberg i programmet Godmorgon Sverige. Ohlsson presenterades som en folkpartist vem som helst. Inte någon gång under intervjun framgick det att hon var ordf i Republikanska föreningen. En viss osäkerhet märktes därför hos båda gästerna i studion om

² Ingvar Hedlund. Resan till Brunei var kungens idé. Expressen, 2004-02-11.

varför de egentligen var där. Tarras-Wahlberg försökte under hela intervjun berätta om hur ett statsbesök går till och vilket som är syftet. Ohlsson försökte tala om sultanatets brott mot mänskliga rättigheter. Vad Bouvin-Sundberg ville med intervjun framgick inte. Stämningen blev spänd och Tarras-Wahlberg uppträdde överlägset och inte så lite snorkigt. Brottstycken av debatten, de där Tarras-Wahlberg var som snorkigast, publicerades efteråt:

- Ja, Brunei är ett land där 80 procent av brottmålen bedöms med spöstraff, ett land där det sedan 1962 råder stora diktatoriska problem.
- Det har du läst på?
- Absolut.
- Det har du suttit och läst på om Brunei.
- Ja.
- Jag tycker att du i så fall skall ägna dig att läsa på lite om det du skall ägna dig åt i riksdagen.
- Mitt uppdrag i riksdagen är bland annat att jobba i utrikesutskotten med frågor som rör mänskliga rättigheter och att bekämpa diktaturer i världen.³

- Det är väldigt konstigt att du ägnar dig åt Brunei just nu. Du är välkänd för att ägna dig åt att ta upp alla frågor som du får egen publicitet på. Och särskilt när det gäller monarkin. Jag har en känsla av att du ägnar mer omsorg om att få bort kungen än utrikespolitik.⁴

[Hovets informationschef, som till skillnad från kungen inte har fått jobbet i arv, utan lär ha kvalificerat sig för uppdraget, talar om att påståendet att Brunei är en diktatur är kraftigt överdrivet, för i Brunei finns det åtta tidningar, och det är minsann fler än i Sverige. Ja, hon sade faktiskt så. ... Tarras-Wahlberg, som har lagt sig till med en stämma så nedlåtande och nasalt överklassig att en parodi inte längre är möjlig, tyckte uppenbart att det var lämpligt att i tv tala om hur dum och okunnig den folkvalda riksdagsledamot var som använt källor som Amnesty International och utrikesdepartementet för sin information om Brunei, medan Tarras-Wahlberg själv visste hur det egentligen förhöll sig. Hon känner förmodligen, efter så många år i kungahusets tjänst, att lite av det blå blodet har runnit in i henne och givit henne makten och kunskapen från en högre kraft och därmed också rätten att säga lite vad hon vill till sina undersåtar.⁵]

Tarras-Wahlberg ångrade senare att hon låtit sig provoceras ”av hennes [Ohlssons] rabiata inställning” till Brunei. I normala fall skulle hon ha varit med på förbesöket men det kolliderade med andra åtaganden (hon hade bl a ledsagat kronprinsessan Victoria på en resa till Egypten) och kollegan Cathrine Broms tog över. Det var alltså inte Tarras-Wahlbergs bord och det märktes – hon var illa förberedd. ”Hon visade en förödande brist på förståelse för kritiken, menar pr-konsulten Paul Ronge. – Hennes uttalande skadade nästan mer än kungens eget. Antingen är hon överskattad eller så är hon ovan att hamna i underläge. Hon bör titta på banden självkritiskt och tänka på att man måste agera med viss ödmjukhet, säger Ronge.”⁶ Det spekulerades i att hon varit ut balans p g a sin nyligen genomgångna skilsmässa från skattejuristen m m Björn Tarras-Wahlberg.

³ ”Godmorgon Sverige”. SVT, 2004-02-03.

⁴ Terese Christiansson & Markus Wilhelmson. ”Drottning” Elisabeths tuffa tid. Expressen, 2004-02-15.

⁵ Marie Söderqvist. Det blå blodets privilegier. Expressen, 2004-02-11.

⁶ Terese Christiansson & Markus Wilhelmson. ”Drottning” Elisabeths tuffa tid. Expressen, 2004-02-15.

Originalintervjun är ganska lång, fyra sidor i utskrift. Den del som avser CGs roll vid statsbesök är helt kort. Ohlsson ansåg att: (1) Det är meningslöst, t o m stötande för det allmänna rättsmedvetandet, att stater representerades av icke folkvalda statschefer. Det gällde både Sverige, Vietnam och Brunei. (2) Statsbesöken i icke demokratiska stater är ett pr-jippo där CG utnyttjas för att legitimera förtryckarregeringar. Det gällde både Vietnam, Brunei, Laos, Kuba m fl stater. (3) När utrikesminister Freivalds uteblir från Brunei är statsrådet Nilsson så långt under CG på den diplomatiska rangskalan att situationen blir orimlig. CG tvingas in i en politisk roll som han enligt Torekovkompromissen inte får ha. (4) De pengar besöket i Brunei kostar svenska staten kunde gott användas på ett bättre sätt.

Tarras-Wahlbergs svarade med en blandning av personangrepp och hänvisningar till att CG minsann följde Torekovkompromissen: att han var medveten om svårigheterna vid statsbesök och fullt kapabel att hantera dem, att besöket till stor del bekostades av sultanen själv och att Ohlssons tolkning av det diplomatiska protokollet var löjeväckande. Allt detta väckte en del ont blod – kom t o m att kallas för Tarras "Brunei-gate" – och gjorde möjligen att Brunei-besöket uppmärksammades mera än det annars skulle ha gjorts.

*

Den 7 februari fortsatte CG och Silvia till Brunei dock utan Laila Freivalds. Även några i näringslivsdelegationen hade valt att åka hem, alternativt stannat kvar i Vietnam för att avsluta förhandlingar. I Brunei togs CG och Silvia emot på flygplatsen av kronprins Al Muthaddee Billah och en av prinsessorna. De kördes därefter till den officiella välkomsteremonin med sultanen Hassanal Bolkiah. Tusentals skolelever kantade vägen. CG recipierade sultanen i Serafimerorden och fick en motsvarande orden i retur. Drottning Raja Isteri fick nöja sig med Nordstjärneorden. Brunei och Sverige hade upprättat diplomatiska förbindelser redan 1984 men detta var det första statsbesöket även om prins Bertil 1982 gjort en avstickare dit. Efter två timmar fortsatte CG och Silvia med varsitt officiellt program. CG inspekterade scoutverksamheten. Silvia besökte en moské. Därefter var det bankett. CG överlämnade gåvor till sultanen, bl a en modell av regalskeppet *Vasa*.

Sammanlagt tio svenska industriledare var med på besöket, däribland Sörensen, och satt i seminarier och bekantade sig med folk. Sörensen skrev under ett avtal med Royal Brunei Air som gav honom generalagenturen för försäljning av resor till Brunei i Sverige. UD hade försett dem med ett PM som uppmanade dem att inskränka sin konversation till golf och affärer. Vid den officiella välkomstbanketten den 7 februari höll CG ett tal om vikten av demokrati och värdet av att värna miljön. Talet hade godkänts av såväl UD som hovet. Regeringens representant statssekreterare Christer Nilsson framförde kritik mot att Brunei bröt mot de mänskliga rättigheterna.

Andra dagen av besöket morgonen (svensk tid) den 8 sändes ett satiravsnitt i programmet Public service i SR P1. I programmet imiterades hovets Elisabeth Tarras-Wahlberg. Och så kungen, vars första replik lød: – Jag är på Twilfit och provar badbyxor. Hur är det nu, ska jag till Brunei eller vad är det frågan om? Tarras: – Åk du till sultanen. Men du säger för Guds skull inget dumt när du är där bara! Kungen: – Det kan jag inte lova, det vet du ju! Profetiskt så det visslade om det var det senare omdömet.

Sista dagens morgon (svensk tid) den 9 februari hölls en presskonferens i ett förrum till sultanens gästpalats. På plats fanns CG, hans informationssekreterare Cathrine Broms och tre svenska journalister: Lars Gunnar Erlandsson (SR), Michael Töpffer (Expressen; frilansande

journalist bosatt i Thailand) och Catarina Hurtig (Svensk Damtidning). Erlandsson hade i Vietnam ställt en fråga om vilka länder man som kung inte borde besöka. CG svarade då att det var utrikesdepartementets sak att avgöra. Ingen av journalisterna var tillfredsställd med CGs duckning och frågan låg fortfarande i luften. Stämningen var dock avspänd. Nedan redovisas Töpffers två frågor och CGs svar ordagrant transkriberade från bandet:

Töpffer: Jag skulle vilja veta lite grann... jag har ju förstått att ert majestät har varit här tidigare på privat besök, vad har ert majestät för relation med sultanen? Kan ert majestät berätta lite om den? Är den privat eller är den också, förlåt, är den dels officiell men finns det också en privat relation?

CG: Det är ju klart att... vi har ju träffats i olika sammanhang i Europa och... inte bara i Europa, utan i Japan, och när det gäller i samband med officiella tillfällen och på så sätt har vi träffats vid ett flertal tillfällen tidigare. Och det är ju klart, när man har dom här resorna passar man på att tala, talar, om sina respektive länder och vara stolt över dom och säger man "Next time come and see me" ungefär, va, så att självfallet har det varit trevligt att kunna komma ut, eh, å komma hit, att få en inbjudan av sultanen och det är kul att vi är här. Men vi är ju inte här ensamma, utan vi har ju med oss en stor, en extremt stor delegation från svensk näringsliv. Det är väl en av de största, eh, handelsdelegationer som dom har tagit emot här, skulle jag tro. Och det visar det stora intresset från svensk sida. Vi diskuterade också... eller eh, jag föreslog att vi... återbesök är rätt viktigt för att knyta samman dom här möjligheterna, och jag hoppas att de kommer med en delegation så småningom till Sverige.

Töpffer: Sultanen har ju anklagats för att vara en ickedemokrat som styr sitt land med järnhand, finns det svårigheter att umgås och träffas och förhandla med en sådan ledare?

CG: Jag har inte, he, av olika anledningar så har jag inte haft, så att säga, den, eh, den känslan.. utan den... *jag upplever snarare tvärtom, att han har ju kolossalt nära... det är ju ett litet land, va, man måste ju ha det i, i, baktanken och förståelse också och, eh, lång historia. Och han har ju kolossal närhet till, till folket. Han är ju, öh, först, ta som exempel på hans födelsedag som är i juni så tar han ju emot 40 000 människor här, det är ju Open House, på sitt, öh, palats, som är då stort, självklart, för annars får man ju inte plats med 40 000 människor. Han hälsar på 20 000, handskakar 20 000, varannan, öh, två dagar i följd, och bjuder på en stor buffé. Ja ja, hela familjen, sen åker dom varje, efter det, på en fjorton dagars rundresa, motsvarande en eriksgata som vi gör. Det gör dom varje år till alla, eh, det blir ganska... till varje by i stort sett och hälsar ju på varenda invånare i, eh, handskakar och då finns det ju alla möjligheter för en nära direktkommunikation med alla hans in-in-invånare i Brunei, så jag upplever det som en väldigt nära väldigt väldigt nära, och varje söndag efter det besöket i moskén som dom deltar i så har dom en, har han en, vad säger man, ja, en en öppen audiens där vem som helst får komma och hälsa och framföra sina önskemål och, ja, både klaga om så måhända, så att jag upplever ett, på så sätt, att *det är ett mer öppet land än något annat där man kan tänka sig*, där kontakten mellan mellan hans, ja, då sultanen och hans, hans ministrar är ett väldigt väldigt, så att säga, nära samarbete, och därför så är det väldigt korta beslutsvägar, så att när det kommer till sultanen så tar ju han då besluten tillsammans med, med ett råd av sina då sakkunniga i de här frågorna, så att jag upplever ett ömsesidigt förtroende och samarbete på alla, alla nivåer. Det är faktiskt ganska fantastiskt. Man önskar egentligen att det skulle*

kunna vara så i ett, eh, vanligt samhälle, men av praktiska skäl men här är ett litet förhållandevis homogent samhälle och jag har en stor respekt och förståelse.⁷ [Min kursivering av de delar av intervjun som sändes i Aktuellt, SVT1.]

SRs ansvarige klippare klagade senare över intervjun: ”Han börjar i en ände och lägger till bisats på bisats. Bryter man in med följdfrågor blir det ganska förvirrat. Han går in på något han vill prata om, men sedan backar han. Vi hade minst sagt svårt att klippa ut tio sekunder till en trailer.”⁸ Catarina Hurtig instämde: ”Det är svårt att intervjua kungen. Man får visserligen långa haranger till svar men det är sällan som meningarna hänger ihop från början till slut. Ofta börjar det på ett sätt och slutar på ett helt annat och egentligen har man inte fått svar på sin fråga. Det gör också att man kan använda de här citaten på många olika vis. ... Den här lösryckta meningen om sultanen och hans närhet till folket var just en sådan harang. 4-5 minuter tog det nog innan kungen hade fått sagt det han ville ha sagt och sedan var det en mycket skicklig reporter från Sveriges Radio som stod där med sin mikrofon och hade tankat in allt det här och var mycket nöjd efter middagen när han upptäckte att det faktiskt fanns något i det här långa citatet som lät riktigt tokigt.”⁹ En redigerad version av intervjun i sin helhet publicerades i Svensk Damtidning.¹⁰

Inför avskedet intervjuades CG och Silvia av Radio Television Brunei. CG hoppades att Brunei skulle fortsätta att utveckla sin ekoturism och locka svenska besökare. Han talade sig även varm för ett utbytesprogram för näringslivsrepresentanter och studenter mellan Brunei och Sverige. Silvia å sin sida lovordade sultanens sätt att sköta Bruneis kulturarv och hans insatser för landets ungdomar och handikappade. Därefter fortsatte de till Bangkok, Thailand, där Silvia skulle skriva under ett avtal om samarbete mellan World Childhood Foundation och det thailändska Förbundet för främjande av kvinnors status under beskydd av prinsessan Soamsawali.

En allmän beskrivning av besöket sändes i P1 8:15. Ett utdrag ur intervjun sändes i lunchekot P1 12:30:

[Töpffer:] Sultanen har anklagats för att vara en ickedemokrat som styr sitt land med järnhand. Finns det svårigheter att umgås och träffas och förhandla med en sådan ledare?

[CG:] Jag har inte av olika anledningar haft den känslan. Snarare är det väl tvärtom. Det är ett litet land med en lång historia och han har en kolossal närhet till folket. Exempelvis på hans födelsedag som är i juni tar han emot 40 000 människor, det är open house på hans palats, som ju är stort självklart annars får man inte plats med 40 000 människor, han handskakar med 20 000 två dagar i följd. Det är ett mera öppet land än man kan tänka sig.

Under tiden kontaktade journalisterna på P1, SVT1 och Expressen olika personer för telefonintervjuer. Dessa fick höra hela eller delar av intervjun ovan med CG och var i varierande grad kritiska. En kortad version av intervjun (de kursiverade delarna ovan med insprängda kommentarer) sändes i Aktuellt 19:30:

⁷ Michael Töpffer. Intervjun med kungen – ord för ord. Expressen, 2004-02-11.

⁸ Janne Sundling. Färre kungsord i framtiden. Resumé, 2004-02-19.

⁹ Catarina Hurtig. ”Kungen och vi : mer närgången men mindre granskande journalistik.” Publicistklubbens debatt 2005-10-17.

¹⁰ Catarina Hurtig. Läs kungaparets egna ord om statsbesöket. Svensk Damtidning, 2004:9.

[CG:] Det är ett mer öppet land än något annat där man kan tänka sig. [Lena Scherman:] Den svenske kungen är med pompa och ståt på besök i det lilla sultanet Brunei i Sydostasien. Här är sultanen enväldshärskare och Amnesty har riktat stark kritik mot kränkningar av dom mänskliga rättigheterna men kungen ser ingenting värt att kritisera sultanen för. [CG:] Jag upplever snarare tvärtom, att han har ... kolossal närhet till, till folket. ... först, ta som exempel på hans födelsedag som är i juni så tar han ju emot 40 000 människor här, det är ju Open House, på sitt, öh, palats. [Carl Söderbergh, generalsekreterare Amnesty:] Jag blev bedrövad när jag fick höra det han sa om situationen i Brunei och det han påstod att det är ett öppet samhälle. Dom senaste åren har vi sett flera fall av bl a kristna som har hållits i förvar anklagade för att ha drivit s k kultverksamhet. [Lena Scherman:] Regeringens representant under resan var en statssekreterare från miljödepartementet som har framfört kritik mot bristerna på mänskliga rättigheter i landet men kungen har inte annat än gott att säga om sultanen. [CG:] Sen åker dom varje, efter det, på en fjorton dagars rundresa, motsvarande en eriksgata som vi gör. Det gör dom varje år till alla, eh, det blir ganska... till varje by i stort sett och hälsar ju på varenda invånare i, eh, handskaka.¹¹

[Journalisten Lena Scherman SVT – ansvarig för inslaget – var gift med Jan Scherman TV4 som även han gjort sig känd för angrepp på kungahuset.]

CGs uttalanden kommenterades av Birgitta Ohlsson både i P1, SVT1 och Expressen:

– Jag tycker att det är ett oerhört pinsamt uttalande från kungens sida. Framför allt är det väldigt sorgligt för svensk del. Sverige ska ju vara ett land som är en spjutspets för demokrati och mänskliga rättigheter. Kungen har ingen rätt att uttala politiska åsikter. Nu gör han det och samtidigt hyllar en diktator, säger Birgitta Ohlsson.

Vad får ett sådant här uttalande för konsekvenser?

– Hela resan i Brunei har bevisligen blivit ett PR-jippo för en oerhört diktatorisk och stängd stat, som leds av en sultan som har flera ministerposter själv och ett parlament i landet har inte varit aktivt sedan 1960-talet. Det är jättesorgligt att Sverige sänder ut sådana här tråkiga signaler, säger hon.

Vad innebär det inrikespolitiskt för Sverige?

– Socialdemokraterna har länge sagt att Sverige ska bli starkare att profilera oss i värdefrågor. Men nu ser man ju att vi ligger bevisligen kvar i samma fälla. Jag tycker att det är trist, säger hon.

Men du kan väl inte anklaga socialdemokraterna för kungens uttalande?

– Nej, men man har bevisligen godkänt att kungen har åkt till en diktaturstat utan att ha med sig någon högre minister. I Vietnam var utrikesminister Laila Freivalds med på besöket. Då var det en annan sak. Den här gången har han åkt ensam utan minister, säger den folkpartistiska riksdagsledamoten Birgitta Ohlsson.¹²

¹¹ Lena Scherman. Statsbesök i Brunei. SVT1, Aktuellt, 2004-02-09.

¹² Vladislav Savic. Kungen får skarp kritik för uttalanden om Brunei. SR, Nyheter, Ekot, 2004-02-09.

– Sverige har en linje som går ut på att vi ska ta upp brott mot mänskliga rättigheter och ställa krav på demokratiska reformer vid statsbesök i sådana här länder. Eftersom kungen inte har befogenhet att göra detta ska det följas med en minister som kan uttala politiska åsikter, sade Ohlsson. – Eller så ska han inte åka. Statssekreterare [Krister Nilsson] är inte tillräcklig hög nivå, fortsatte hon.¹³

Ett antal republikaner hakade på: Socialdemokraternas partiledare Marita Ulvskog, socialdemokratiska folkhälsoministern Morgan Johansson, olika partiledare m fl krävde CGs avgång, ursäkt eller att han åtminstone lärde sig tigandets ädla konst. T o m Fredrik Reinfeldt (m) framförde kritik: ”Kungen ska inte förhålla sig till statsskicket i olika länder. Det är en politisk fråga som kungen, med den tradition som vi har, inte bör tycka något om.”¹⁴ Dagen därpå, tisdagen den 10 februari, anmälde Birgitta Ohlsson både Göran Persson och Laila Freivalds till konstitutionsutskottet för att få prövat om de fullgjort sina skyldigheter enligt regeringsformen.

Under resan från Brunei till Thailand kunde CG inte nås per mobiltelefon. I Bangkok fick han av Tarras-Wahlberg veta de oväntat starka reaktionerna på intervjun och lät framföra att han ansåg sig missförstådd. Han hade svarat på en fråga om vad han tyckte om sultanen som person och hade ingen tanke på att det skulle bli ett inlägg i debatten om Bruneis statsskick. Lite väl sent dock: ”När jag nådde honom var stormen i full gång och svår att argumentera i.”¹⁵ De medföljande tre journalisterna försökte få till ytterligare en intervju men CG vägrade. Ingen av journalisterna hade heller förväntat sig den starka politiska reaktionen.

Ytterligare en dag senare, onsdagen den 11 februari, e-postade Dagens Nyheter intervjufrågor om saken till samtliga riksdagens 349 ledamöter. 198 stycken (57 procent) svarade. Sex av tio ledamöter ansåg att CGs uttalande hade försvagat monarkins ställning.¹⁶ Samma dag landade CGs plan på Arlanda. CG huttrade in i en väntande Mercedes (det var 12 minusgrader) och fick en dragning av Ingemar Eliasson & Tarras-Wahlberg om vad som förevarit. Eliasson hade ett färdigskrivet uttalande med sig som CG godkände. Vid framkomsten gick de igenom tidningsklippen, spelade upp radiointervjun och tittade på videoband med nyhetssändningar från de senaste dagarna. Tarras-Wahlberg fick därefter uttolka vad CG egentligen menat. Det enklaste hade naturligtvis varit att CG ställt upp på en pressintervju och förklarat det själv. Tarras-Wahlbergs version var inte direkt klagande. Min egen tolkning är att CG (en modern europé) i Brunei upplevde sig ha hamnat på ett museum:

Vad menade kungen egentligen med sitt uttalande om att Brunei är en öppen stat?

– Kungen sade att han hade fascinerats av det samtal han hade med sultanen, när han hade berättat om den kontakt han har med sina medborgare, de öppna audienserna. Det är ju ett sätt som vi inte har i vår del av världen.

– Varje söndag efter besöket i moskén så har han en öppen audiens där vem som helst får komma och framföra sina önskemål, och förmodligen klaga också. Så jag upplever det på så sätt som ett mer öppet land än något annat man kan tänka sig.¹⁷

¹³ Resan kritiserades. Expressen, 2004-02-09.

¹⁴ TT, 2004-02-09.

¹⁵ Ellen Grefberg. Tar inte en kula för kungen. Nyheter24, 2013-09-28.

¹⁶ Ewa Stenberg. Riksdagsmän klandrar kungen. Dagens Nyheter, 2004-02-11.

¹⁷ Karin Klarström & Fredrik Lindén. Kungen beklagar sitt uttalande om Brunei. Aftonbladet, 2004-02-10.

Tillfrågad efteråt om saken trodde Tarras-Wahlberg inte att hennes närvaro i Brunei hade ändrat händelseförloppet. ”Jag hade kanske anat ugglor i mossen och kunnat ana att det skulle missuppfattas. Jag hade inte gått in och brutit, det tycker jag inte att man ska göra med mikrofoner och allt, men jag hade möjligen tagit upp frågan och sagt att detta kanske kan missförstås och lagt till en bit på svaret.”¹⁸ Hon trodde det skulle dröja länge innan CG kom med något nytt uttalande i pressen.

Det publicerades under tiden en del artiklar om sultanen och hans familj som fick Birgitta Ohlssons kritik att framstå som ganska hovsam. Sultanen och hans familj ansågs lida av långt utvecklat ”kejsarvansinne”. Om man som undersåte ville träffa sultanen för en audiens tvingades man krypa från ingången 50 meter för att kyssa marken vid hans fötter. Sedan var det till att krypa baklänges tillbaka eftersom det var förbjudet att vända honom ryggen.¹⁹ Vad gäller hans bror hade denne en kvinnosyn som hämtad ur medeltiden, han hade t ex låtit kidnappa utländska kvinnor till sina fester, tagit deras pass, hotat dem med ”snuffilmer” där kvinnor misshandlades eller mördades och därefter tvingat dem att framföra oanständiga danser för gästerna och att ha sex med dem.²⁰ ”Makt korrumpierar, och absolut makt korrumpierar absolut,” som lord Acton brukade säga.

Göran Persson lät meddela att han och CG skulle träffas så snart det var möjligt, vilket förefaller ha varit vid lunchtid torsdagen den 12 februari, innan dess ville han inte yttra sig. Även CG lade locket på, däremot ej hans vän miljonären Sven-Philip Sörensen som onsdagen den 11 framträdde i TV, av någon anledning klädd i smoking, och uttryckte sin entusiasm för Brunei. Han uppmanade alla journalister att i stället för om diktatur skriva om de fantastiska golfbanorna och om ekoturism. Det fanns helt orörda djungler därnere. Han skulle arrangera resor dit på samma sätt som prinsessan Christinas man arrangerade resor till Mauritius.²¹ Det lät tondövt. Senare framkom att han när inslaget filmades inte hade känt till de upprörda reaktionerna.

Dagen därpå träffades CG och Persson tillsammans med statssekreterare Lars Danielsson och riksmarskalk Ingemar Eliasson. Persson som 1996 själv hade blivit hudflängd för ett motsvarande uttalande om Kina (”För mig är det oerhört slående vad politisk stabilitet betyder för ekonomisk utveckling när man ser det kinesiska exemplet.”) hade full förståelse för CGs situation. Persson sammanfattade mötet med att CG uppfattade sig som missförstådd. De hade diskuterat formerna för framtida statsbesök. De kom överens om att regeringen vid statsbesök alltid skulle ange vad för svenska intressen det syftade till att tjäna och det skulle alltid finnas ett ansvarigt statsråd i delegationen som hanterade frågor av politiska karaktär. Persson uppmanade också CG att gå ut med någon slags dementi vilket CG gjorde. Den såg ut så här:

När Drottningen och jag nu återkommit till Sverige efter statsbesök i Vietnam och Brunei har vi noga tagit del av de reaktioner som förorsakats av ett svar jag givit på en fråga ställd vid en pressträff i Brunei den 9 februari. Jag vill därför klarlägga vad jag har sagt och vad jag verkligen anser.

Efter att statsbesöket i sultanatet Brunei och mötet med dess statschef avslutats, fick jag frågan om det varit några ”svårigheter att umgås och träffas och förhandla med en sådan ledare”, och som det sades, ”styr sitt land med järnhand”. På den frågan svarade

¹⁸ Terese Christiansson & Markus Wilhelmson. ”Drottning” Elisabeths tuffa tid. Expressen, 2004-02-15.

¹⁹ Ingvar Hedlund & Kassem Hamadé. Vill du träffa sultanen av Brunei? Expressen, 2004-02-11.

²⁰ Karin Klarström & Magnus Sundholm. Jag hölls som sexslav i sultanens palats. Aftonbladet, 2004-02-10.

²¹ Christian Holmén. Kungens vän tjänar på skandalresa. Expressen, 2003-02-12.

jag att vi som gäster inte haft några svårigheter, vi möttes av stor vänlighet och värme. Jag lade till att jag noterat att sultanens möten med sina medborgare är mycket omfattande vid mottagningar och resor runt om i landet. Självfallet har jag därmed inte uttalat mig om hur det står till med demokratiska fri- och rättigheter i Brunei.

Sveriges principiella syn på dessa frågor framförde jag den 7 februari i ett officiellt tal. I det talet uttryckte jag den svenska regeringens syn på betydelsen av demokrati och rättssäkerhet och varje människas rätt att uttrycka sin mening. Vid pressträffen ville jag därutöver endast berätta om sultanens personliga kontakter med sina medborgare, vilket naturligtvis är en annan sak, som inte ska blandas samman med frågan om läget för demokratiska fri- och rättigheter i landet.

Att mitt svar på en fråga därvidlag kommit att missförstås är beklagligt. Jag är Sveriges statschef och företrädare med lojalitet och egen inre övertygelse inget annat än de höga värderingar som vårt lands grundlagar vilar på.²²

Efter 45 minuter kom Persson ut från CGs kontor. På pressmötet efteråt sade han att CG varit på gott humör under mötet och att vikten av det som hänt i Brunei inte skulle överdrivas. Mötet protokollfördes av Lars Danielsson men anteckningarna hemligstämplades eftersom de rörde främmande makt. I debatten föreslogs att CGs statsbesök bara skulle ske hos godkända regimer. Andra statsbesök skulle ledas av statsministern. Carl Bildt (m) intervjuades: Jag har inga synpunkter utöver att man vid statsbesök skall vara artig mot värdfolket. Elisabeth Tarras-Wahlberg intervjuades veckan efter:

”Vi i ledningsgruppen [kungaparet, kronprinsessan, riksmarskalken, stabschefen och statsfrun] har haft många långa diskussioner med kungaparet om händelsen och hur vår organisation ska fungera”, säger Elisabeth Tarras-Wahlberg och rösten låter trött. Hon har dragit två lärdomar av kungens Bruneibesök. ”Den ena är att uttalandet inte skett utifrån ett politiskt perspektiv och den andra är att man aldrig får rätt i medierna”, säger hon.²³

Statsvetaren prof Leif Lewin gav en högst egen tolkning av händelseförloppet:

Jag tror att missuppfattningen gäller ordet "öppen" och begreppet "det öppna samhället". För många politiskt intresserade är begreppet det öppna samhället synonymt med ett demokratiskt samhälle. Man tänker då i allmänhet på Karl Poppers bok *Det öppna samhället och dess fiender*. När kungen fick den frågan hade han nog ingen djupare tanke på Karl Poppers vetenskapsteori, säger Leif Lewin som tror att kungen i stället tänkte på sultanens fester och begreppet "öppet hus". – Som värd är sultanen tydligen öppen i den mening att han bjuder in 20 000 gäster.²⁴

Statsvetaren prof Olof Petersson fick till det att ”Bruneikrisen är början till slutet för den svenska monarkin”:

Kungens kompetens har ifrågasatts efter resan till Brunei. Det kan synas oförsynt och hjärtlöst, men att uppmärksamma statschefens kunskaper och omdöme är en ofrånkomlig konsekvens av vårt nuvarande statsskick. Vår konstitution tillåter

²² Dagens Nyheter, 2004-02-12 & Hovets hemsida.

²³ Dagens Industri, 2004-02-20.

²⁴ Göran Persson mötte kungen på Slottet. Expressen, 2004-02-12.

nämligen inga kungliga fadäser av detta slag, skriver statsvetar-professorn Olof Petersson. Både kungen och Göran Persson bröt inför Bruneiresan mot grundlagens stadgande att statschefen inför statsbesök alltid skall samråda med statsministern. Persson har lättvindigt avfärdat den paragrafen. Det visar att den konstitutionella krisen är djupare än jag trodde, skriver Petersson.²⁵

Andra kommentarer andades en viss trötthet. F d rektorn för Uppsala universitet prof Stig Strömholm påpekade att CG faktiskt var en produkt av den så hyllade Torekovkompromissen. Precis så okunnig om politikens realiteter som författningen ville ha honom: ”Felet är att 1974 års regeringsform håller honom så fjärran från alla viktiga statsangelägenheter att han riskerar att stå aningslös i en situation där annat vore bättre än redogörelser för turistiska iakttagelser – i sista hand kanske helt enkelt tystnad.”²⁶

Mina egna tankar handlar om tolkningen av citaten. Genom att rycka CGs citat ur deras sammanhang och i stället infoga andras kommentarer och reaktioner (också de ryckta ur sitt sammanhang) förändras citatens innebörd. Det är ett oärligt sätt att arbeta på.

Den 9 mars blev det en interpellationsdebatt mellan de närmaste berörda (Freivalds, Ohlsson och några till). Carl B Hamilton (fp) påpekade att det i den beramade UD-pärmen faktiskt fanns en text som var snarlik CGs uttalande. Freivalds protesterade att pärmen måste ses som en helhet där både positiva och negativa aspekter av Brunei fanns med utan några politiska överväganden. Ohlsson var på slutet ganska nöjd: ”Alla vet nu att sultanen i landet härskar med oinskränkt makt. Sultanen är både statschef och premiär-, finans- och försvarsminister. Sedan 1962 [då Brunei kom till] råder det undantagstillstånd i parlamentet. Bruneis riksdag är avstängd. Medborgerliga politiska rättigheter är inskränkta. Spöstraff utdöms i 80 % av brottmålen. Kvinnor diskrimineras. Homosexualitet är förbjuden. Kristna diskrimineras; kyrkor får exempelvis inte byggas i landet. Det är bra att det har kommit fram.”²⁷

Konstitutionsutskottet utslag blev en mild åthutning av Göran Persson och Laila Freivalds: ”Vid statsbesök, liksom annars, ankommer det på personer av vilka kan utkrävas politiskt ansvar att göra politiska uttalanden. En markering av skillnaden mellan politiska och ceremoniella inslag bör enligt utskottets uppfattning underlättas av att statsråd medverkar vid statsbesök, vilket också synes ligga i linje med tankarna inom regeringen.”²⁸

Efteråt gjordes en analys av artiklarna i Aftonbladet, Dagens Nyheter och Expressen vilken sammanfattades så här:

Trots att de tre tidningarna anses vara republikanska, blev det tydligt att det bara finns en jämförelsevis liten debatt kring det svenska statskicket och att det inte är ovanligt att en skribent uttalar sig negativt om Bruneiaffären men ändå inte ser något skäl för att byta monarkin mot en republik. Detta förblir dock oftast oförklarad.

Att det saknas en större debatt kring monarki-republik-frågan i pressen verkar alltså bero på en slags ond cirkel, där folket och pressen påverkar varandra. Majoriteten av svenskarna vill behålla monarkin, och därför blir det ingen större debatt om

²⁵ Olof Petersson. Kungens kompetens måste ifrågasättas. Dagens Nyheter, 2004-02-17.

²⁶ Stig Strömholm. Låt kungen utöva makt. Svenska Dagbladet, 2004-02-19.

²⁷ Riksdagens protokoll 2003/04:79. Tisdagen den 9 mars. Kl. 14:00-15:54.

²⁸ Konstitutionsutskottets betänkande 2004/05:KU20.

statsskicket i pressen. Samtidigt kan anledningen till att så många svenskar vill behålla monarkin vara att det inte finns någon större möjlighet till opinionsbildning i pressen.²⁹

Ytterligare en anledning till att debatten kom att bli så infekterad var att detta inte var första gången som CG kritiserats för något liknande. Han hade gjort ett kritiserat besök hos shahen av Iran 1971 som ersättare för Gustaf VI. Rubrikerna om det besöket var av typen ”Medan människor torteras i diktaturens Iran : Kronprinsen åker på shahens fest som ska slå alla rekord i frosseri” & ”Sanslöst slöseri. Bara kaviaren kostar vad Danmark årligen ger Iran i u-hjälp”. Antalet gästar var 3000. Slutnotan var 250 miljoner kronor. CG möttes vid hemkomsten av ett uppbåd upprörda journalister som han avfärdade med: – Jag är för trött för att svara. Men folk har fått fel uppfattning. Vi kände oss alla som en enda stor familj.

Det kritiserade statsbesöket i Saudi Arabien 1981 är redan beskrivet. Hösten 1993 gjorde även CG och Silvia i samband med ett statsbesök i Indien en privat resa till Bhutan i Himalaya. Landets härskare kung Jigme Singye Wangchuck drev vid denna tidpunkt en kampanj om etnisk rensning för att bibehålla landets buddistiska karaktär. Det var också förbjudet att inneha tv- och radioapparater, förmodligen för att inte befolkningen skulle ta intryck av demokratirevolten i det närbelägna kungariket Nepal – republik från 2008. CG vägrade uttala sig om dessa sina besök. Besöket i Bhutan visades dock som reportage i TV året därpå.³⁰ Det framgick att CG träffat kung Jigme Singye Wangchuck under en resa till Japan och hållit kontakten. Han och Silvia hade tänkt sig en fotvandring med vänner, något i stil med Sarek, men kungens gästfrihet hade svällt följt till 60 personer jakskötare, bärare och soldater som bildade en två kilometer lång svans. Angående rapporteringen om brott mot de mänskliga rättigheterna i landet hade CG talat med kungen själv och även med personer han mött under resan och kunde intyga att rapporteringen varit överdriven. Hur det nu var med detta abdikerade kung Jigme 2006 till förmån för sin son, enväldet avskaffades och från 2008 är landet en parlamentarisk demokrati. En kunglig (hel)omvändning under galgen.

Någon gång måste kritiken mot besöken få utlopp. Att det blev just i samband med Brunei förefaller något av en tillfällighet. Grundlagsutredningen 2004-2008 fick inte mandat att utreda monarkin. Ett antal frustrerade republikaner fick som ersättning igång ett journalistiskt drev. Kritiken av CG är ofta av den sorten. En sorts spegelfäktningar. När republikanerna inte får majoritet i riksdagen för sina åsikter blir det personkritik av CG i pressen i stället. CG och Silvia blev båda mycket sårade av vad de uppfattade som helt omotiverade påhopp och att ingen ledande politiker stod upp till deras försvar. Som talespråket lyder: ”Det värsta är att hängas i tystnad. Sina vänners tystnad.” CGs egen version framförd till Herman Lindqvist och SVT var:

Kungen berättar att han vid sittande bord tog upp frågan om mänskliga rättigheter i Brunei med sultanen, som han beskriver som en »tystlåten, försynt och tillbakadragen person«. Sultanen hade förklarat för kung Carl Gustaf att inga dödsstraff hade blivit utdömda i Brunei efter det att brittiska protektoratet hade upphört. Men att det var nödvändigt för det lilla och rika landet att skydda sig mot alla typer av terrorister och kriminella som annars skulle slå sig ner där. Sultanen var mån om sina undersåtars säkerhet. Därför måste landet visa upp en hård fasad, allt enligt sultanens uppfattning.³¹

²⁹ Hanna Schüle. Den svenska monarkin – Ett försvarbart statsskick? En normativ analys av den svenska monarkin och en innehållsanalys av tidningsartiklar om Bruneiaffären. Lunds universitet, Statsvetenskapliga institutionen, ht 2006.

³⁰ Kungaparet i Himalaya. SVT1, 1994-01-16, kl 19:15-20:00.

³¹ Herman Lindqvist & Elisabeth Tarras-Wahlberg. Carl XVI Gustaf - Porträtt i tiden. Ekerlids förlag, 2006.

CG: ”Det var egentligen en serie missförstånd från alla parter. Sedan var det roligt att utnyttja det. Vill man förstöra något så gör man det. Det var ju som ett statsbesök vilket som helst. Brunei tog illa vid sig och ligger nu lågt. Det var synd att förstöra ett bra tillfälle.”³²

Göran Persson själv kommenterade saken i en intervju den 1 mars 2004:

EF Att det blir en sådan här debatt om kungen nu är väl också ett tecken på att kritiken mot honom ligger nära ytan. Det är kanske många som har velat hugga på någonting som kungen har sagt.

GP Det finns någonting nytt, det gör det. Och det nya består i att du har en ung generation politiker över blockgränserna som har en likartad uppfattning om statsskicket, det är det nya. Och det är ju möjligt att det därur växer fram någonting nytt, att det i sin tur är en spegling av en opinion som finns och som har börjat på att röra på sig, det är möjligt. I så fall kan ju den här frågan vara i ett nytt läge, men då är inte jag med, då får andra ansvara för detta. Men jag föreställer mig ändå att man på hovet förstår att det sker en opinionsbildning just nu som går långt utanför vänsterpartiernas krets – socialdemokratin, miljöpartiet och vänsterpartiet – och där det också finns ledande folkpartister. Jag hittar en och annan centerpartist också, inte så många kristdemokrater och moderater, men det finns ju några där med. Så det är en ny situation. Och nästan varenda folkpartistisk ledarsida har ju varit kristallklar i det här sammanhanget. Så opinionsläget är inte lika tydligt som förut, åtminstone inte i den här kretsen. Men går man ut och frågar i folkdjupet så ser man inga större rörelser.

...

EF Vad säger det om samhällsklimatet att ett uttalande får sådana här proportioner? Blir det allt oftare debatter som har sin grund i en enstaka förlupen tunga?

GP Det är mycket lättare att göra fel nu än förr, det är lättare att snubbla. Det nya här var ju faktiskt att till och med en högerledare [Fredrik Reinfeldt] gick ut och tog avstånd. Jag fattar inte att han gjorde den bedömningen, jag tyckte det var märkligt. Det är väl kanske också det man kan notera, att det finns ytterst få som har en egen uppfattning i sådana här sammanhang, utan man ställer upp sig på led.³³

Hur det i slutändan gick med de svenska affärerna är oklart. Majoriteten av företagen var hur som helst nöjda med själva Brunei-besöket och de affärskontakter som då knöts. CG höll sig därefter borta från landet. När Bruneis arvprins senare under året gifte sig var han i stället på statsbesök på Island. För att göra allt en smula mera komplicerat för Sveriges republikaner sammankallade sultanen i juli för första gången på 40 år sitt parlament. Kanske en effekt av CGs besök. 2013 tillkännagav sultanen att landet skulle införa sharialagar med den vanliga uppsättningen straffsätser: stening, stympling, piskning o s v. Förmodligen trilskas folket.

När man efteråt läser inläggen i debatten måste man hålla med Göran Persson. Det är påfallande hur lamt försvaret av CG var. Möjligen berodde detta på att CG genom sitt inledande Vietnambesök så till den grad lyckades alienera sina politiska vänner att även de

³² Mats Nyström: Kung i tiden - Intervju med Carl XIV Gustaf inför 60-årsdagen. SVT1, 2006-04-30, kl 20:15-20:45.

³³ Erik Fichtelius. Aldrig ensam, alltid ensam. Samtalen med Göran Persson 1996-2006. Norstedts, 2007, sida 411-424.

tog avstånd från honom. Är man politiskt naiv så får det konsekvenser. "Krisen" påverkade inte stödet för monarkin som statskick (bilaga 1: tabell 4) men förtroendet för kungahuset sjönk kraftigt och återhämtade sig inte förrän "tsunami-talet" året därpå (bilaga 1: tabell 2).

* * *

Bruneiaffären fick en sorts efterspel. Söndagen den 26 december 2004 1:58:50 svensk tid inträffade en kraftig jordbävning under Indiska oceanen nära Sumatra och orsakade en tsunami som kom att dränka nästan 300 tusen människor i området, bland dem 543 svenskar som semestrade i Thailand. Dessutom skadades 1500 svenskar mer eller mindre svårt. Eftersom även kommunikationerna slogs ut dröjde det flera dagar innan den svenska regeringen fick klart för sig katastrofens omfattning.

På morgonen den 27 var CG först på kontoret på Stockholms slott och sedan hos prinsessan Christina på villa Beylon i Ulriksdals slottspark. Vid lunchtid ringde förvaltningschefen Gunnar Holmgren i Statsrådsberedningen till CGs stabschef Frank Rosenius och informerade om tsunamin och om att svenska medborgare omkommit. CG bad sin hovmarskalk Johan Fischerström att kontakta statsminister Göran Perssons statssekreterare Lars Danielsson för mera information. Han ville att han och Persson skulle mötas på slottet. Persson skulle dock ge en kombinerad tv-intervju och presskonferens kl 16-17 och kunde inte. Danielsson ringde upp CG och gav honom den information som regeringen hade, inte så mycket visade det sig. Ytterligare information kom via tv-nyheterna. CG åkte därefter hem till Drottningholms slott.

De följande dagarna informerades han kontinuerligt. Han var närvarande på Arlanda när de första svenskarna kom hem mitt på natten och han besökte kriscentret på Arlanda och de barn som lagts in på Astrid Lindgrens barnsjukhus. Den 4 januari anlände de första kistorna från Thailand men då var CG på sin årliga skidsemester i Storlien den 2-5 januari. Lördagen den 8 deltog CG och den övriga familjen i ett antal ceremonier i Sveriges domkyrkor.

CG blev även ombedd att tillsammans med Persson och ärkebiskop K G Hammar den 10 januari hålla ett minnestal i Stockholms stadshus över offren. 1200 personer var inbjudna. Alla var sorgklädda. Regeringen satt längst fram i blå hallen nära den stora trappan. Man reciterade sorgedikter och framförde musik. CG inledde:

Vi har samlats för att hedra de som mist livet och de som saknas efter katastrofen i Sydostasien. Vi tänker på alla de nära och kära, som för bara några dagar sedan var en självklar del av vår familj, kamratkrets, skolklass eller syskonskara, men som inte längre finns mitt ibland oss. Vi har samlats här idag för att stödja och försöka hjälpa varandra i denna svåra tid.

Vad kan vi säga varandra och vad kan jag säga, som kan vara Er andra till hjälp? Det känns som om orden tagit slut, eller som om de aldrig funnits, de ord som skulle kunna formulera vår sorg, saknad, vanmakt och vrede. Tystnad känns som det enda rätta språket inför allt detta obegripliga, övermäktiga och oförklarliga.

Hellre än att hålla tal, skulle jag egentligen, på ett mera påtagligt sätt, vilja försöka ge värme och ny trygghet åt alla som drabbats. Jag skulle vilja finnas till för var och en som vill berätta om sina hemska upplevelser från det paradiset som plötsligt förvandlades till ett helvete.

Men det är med ord jag kan förmedla till Er alla som drabbats, vår vilja att finnas hos Er nu – nu när chocken ännu är förlamande.

Jag önskar att jag på detta sätt kan inge hopp att en dag smärtan ska komma att lindras och ljus skönjas över den väg framåt, som nu ligger i mörker.

Med ord får vi försöka nå fram till varandra.

Nu börjar en ny termin i landets skolor, efter ett jullov som inte blev som vi önskat. I många skolor kommer bänkar att stå tomma. De kommer aldrig mer att användas av de barn och ungdomar, som för bara några dagar sedan satt där med levande tankar om nuet, framtiden och livet. Vi får aldrig veta vad de skulle kunnat göra av sina liv. Vi kommer heller aldrig att kunna tacka dem för den vänskap, glädje och livfullhet de spred omkring sig.

Hur ska vi kunna bära den saknaden? Hur ska Du som sitter i bänken bredvid och Ni föräldrar, syskon, anhöriga, lärare och ledare orka hantera förlusten?

Jag önskar jag hade ett bra svar. Tänk om jag, som kungen i sagorna, kunde ställa allt till rätta och sluta berättelsen med ”att sedan levde de lyckliga i alla sina dagar”. Men jag är, precis som Ni, bara en sörjande, sökande medmänniska.

Låt oss alla hjälpas åt. Vi vuxna vill lyssna på Er, som är barn och unga, på era berättelser om vad ni upplevt och känner. Visa oss era teckningar, era tårar, sorg och vrede. Vi vuxna finns här för att skydda och hjälpa Er.

Men Ni kan också hjälpa oss vuxna. Ni gör det genom att finnas hos oss. Inför det obegripliga är vi vuxna också som barn, som inte har svar på varför sådant händer, som vi inte vill ska hända.

Många barn har förlorat en eller båda sina föräldrar. Jag tror jag vet vad det vill säga. Jag har själv varit ett sådant barn. Min pappa omkom i en flygolycka när jag var mycket liten. Så jag vet vad det betyder att växa upp utan en pappa. Jämfört med många andra barn hade jag det säkert bra, men för ett barn är en förlorad förälder alltid oersättlig. Jag vet något om den saknaden.

Jag vill därför be Er, alla vuxna i dessa barns närhet att vara lyhörda för vad de säger och signalerar. För att ge dem de svar de ber om, försiktigt och varligt. Ovisshet kan ibland skapa mera ångest än vetskap.

Jag, liksom många andra män i min generation, är ovan att visa känslor. Men jag vill säga till alla som känner så:

Våga visa svaghet, värme och känslor. Låt oss våga hjälpa. Vi är alla bara människor, utan säkra svar på frågor om varför livet, som kan vara så roligt och lustfyllt, plötsligt visar sig vara grymt och obegripligt.

Men att bara vara människa är ändå mycket stort. Vi kan vara varandra till tröst och stöd i livets svåraste skeden. I sorgen då hopplösheten tycks ha ett fast grepp om varje minut. Låt oss då lägga våra masker åt sidan och våga vara medmänniskor.

Klarar vi det, kan ur det hemska, som har hänt, växa en ny tilltro, ett nytt hopp, en ny gemenskap och en ny tillförsikt om framtiden.³⁴

Talet blev mycket omskrivet och man misstänkte speciella omständigheter kring tillkomsten, t ex att t f informationschef Ann-Christine Jernberg (närmast från Dramaten där hon arbetat i 17 år, anställd som presschef vid hovet i maj 2001) skrivit det.³⁵ Det förefaller dock ha tillkommit på normalt sätt: ”Riksmarskalken [Ingemar Eliasson] skrev ett första utkast och höll en tät kommunikation med [hovmarskalken] Elisabeth Tarras-Wahlberg. – Men det var till största delen kungens eget verk, säger hon.”³⁶ Man antog lite varstans att CG dragit lärdom av sina tal vid ”lasermannen” Ausenius attentat 1991/1992, Estoniaolyckan 1994 och diskoteksbranden i Göteborg 1998. Vid dessa tillfällena höll han liknande om än inte lika uppmärksammade tal. CG hade även hållit tal vid Olof Palmes död 1986 och Anna Lindhs död 2003. Andra har anat ”en monarkistisk agitation” av Eliasson som ju hade en bakgrund som politiker.³⁷ Eliassons memoarer ger en annan bild. Han saknar till den grad agenda att han nog får frikännas.

Efteråt gjordes en hel del analyser av de retoriska grepp som CG använt sig av för att fånga stämningen.^{38,39,40} Konsensus tycks ha varit att CG på ett skickligt sätt dels blandat Ethos (moral) och Pathos (känslor), dels att han i detta krisläge blev en samlande kraft genom att ”retoriskt” lämna sin upphöjda position och bli en del av det sörjande folket (och att detta accepterades som naturligt). En Sifo-undersökning visade att 27 procent av befolkningen genom talet fått ökat förtroende för CG.⁴¹ Laila Freivalds som under annandagen besökt en teaterföreställning kom inte så lindrigt undan. Det och annat som att hon inte visste var Phuket låg och att hon bedömde thailändska läkare väl så kapabla som svenska läkare att ta hand om de sårade svenskarna ledde till hennes avgång. Som det gamla ordspråket lyder: ”Det finns ingen rättvisa i den här världen, och tacka Gud för det.”

CG blev också intervjuad av Dagens Nyheter där han uttryckte att man borde gjort något då, omedelbart, vad som helst, hellre än att invänta komplett information.⁴² Denna intervju publicerades samma dag som talet hölls. Intervjuns tillkomsthistoria är en smula dunkel. Journalisten Maria Schottenius hade skickat en förfrågan som blev liggande fram till dess Jernberg, förmodligen på CGs initiativ, tog kontakt med henne. Frågorna tycks efter

³⁴ H.M. Konungen: Tal vid ceremoni den 10 januari 2005 i Stockholms stadshus över avlidna och saknade i katastrofen i Sydostasien. [Det tal som framfördes skiljer sig på mindre punkter ifrån den skrivna versionen.] (Källa: Hovet.)

³⁵ Annette Kullenberg. Katastrofen i Asien tillåts sälja monarkin. Republik! Nu!. Odaterad. (Förmodligen 2005-01.)

³⁶ Expressen, 2005-01-17.

³⁷ Jörgen Hermansson. ”Därför får inte kungen själv bestämma över sitt privatliv”. Dagens Nyheter, 2011-12-06.

³⁸ Per-Anders Forstorp. Retorik och tsunami (1): »Den kungliga vanligheten» i talet vid tsunamikatastrofen – en nyordning i den kommunikativa monarkin? Department of Numerical Analysis and Computing Science. IPLab-262. September 2005.

³⁹ Daniel Kanje. Bara den som älskar sörjer. En retorisk analys av minnestalen till flodvågskatastrofens offer, i Stockholms Stadshus, den 10 januari 2005. Göteborgs universitet. Institutionen för svenska språket. C-uppsats. Hösten 2005.

⁴⁰ Erik Winerö. Sagokungen i vågornas skugga. Retorikmagasinet, 2005:28. [Analys av kungens Tsunami-tal den 10 januari 2005.]

⁴¹ [Sifo.] Aftonbladet, 2005-01-13.

⁴² Maria Schottenius. DN:s intervju med kungen efter katastrofen. Dagens Nyheter 2005-01-10.

vanligheten ha omformulerats så att de passade tillfället. Socialdemokraternas partisekreterare Marita Ulvskog påstod efteråt att han i intervjun brutit mot Torekovkompromissen men fick inte medhåll ens av vänsterpartiets ledare Lars Ohly. Den norske statsvetaren och monarkiforskaren Carl-Erik Grimstad påstod t o m att Torekovkompromissen måste tolkas som en kunglig rätt att ”varna” det politiska systemet när det inte fungerade som det skulle.⁴³ CGs ståndpunkt på 60-årsdagen var: Det är en av monarkens största uppgifter, att kunna hjälpa till i sådana svåra situationer. Han lät dock för säkerhets skull publicera en ursäkt på hovets hemsida för att tidningsartikeln kommit att uppfattas som en kritik av regeringen.

2005 publicerade Krisberedskapsmyndigheten en rapport om hur Tsunamin bevakats i svenska medier.⁴⁴ Bevakningen sammanfattades som ett balansmått av procent positiva minus procent negativa inslag. I tidningarna fick CG +34, i radio & TV -50. Artiklarna redovisades också efter innehåll: CGs kompetens -20, Engagemang +71, Ansvar +33, Handlingskraft -60, Ospecificerat +12. Motsvarande siffror för regeringen var: I tidningarna -81, i radio & TV -95: Kompetens -77, Engagemang -65, Ansvar -96, Handlingskraft -85, Ospecificerat -67. Motsvarande siffror för Göran Persson & Laila Freivalds personligen var: I tidningarna -89/-86, i radio & TV -100/-100. Myndigheten tittade också på vilka som framfört omdömena om regeringen. Inte oväntat var oppositionen mest negativ (-98) och regeringen själv mest positiv (-37). Myndigheten sammanfattade: ”Sammantaget visar rapporterna att mediernas bild av en regering som inte tar sitt ansvar och ett antal myndigheter som saknar engagemang hade god täckning i verkligheten.” Kanske självkritiskt i överkant – det var t ex länge oklart var alla svenska turister befann sig. CG var under tiden full av goda avsikter och ett antal svenskar fick finna sig i att vårdas av Thailändska läkare och vänta några dagar på hemfärden.

Det skrevs en hel del om att detta var CGs hämnd för Brunei vilket förefaller ha haft sitt upphov i uppgifter från ”kungens närmaste krets” om att CG blivit ytterst sårad över att regeringen inte då stött honom. Det kannstöptes också om att det var en personlig konflikt mellan Göran Persson och CG eller att konflikten dem emellan var politisk, Persson var ju faktiskt republikan. Persson ansåg skrivierna missvisande. Han och CG hade en funktionell relation enligt konstitutionens krav, inte en personlig. De kommunicerade när det behövdes, personligen eller per telefon, men oftast via sina tjänstemän. Både var angelägna om att hålla sig till Torekovkompromissen. Statsvetaren prof Olof Ruin förklarade hur farlig en politisk konflikt skulle vara för CG: ”En öppen konflikt mellan kungen och statsministern skulle självfallet innebära stora problem ... Och om kungen av misstag eller medvetet skulle berätta vilket politiskt parti han sympatiserar med faller hela systemet. Då bäddar han för en konflikt som i det långa loppet skulle leda till monarkins avskaffande ...”⁴⁵

*

Den 17-19 februari besökte CG och Silvia Thailand för att tacka alla som bidraget till hjälpinsatserna. Det var ett officiellt besök men inget statsbesök. Medföljande överrock var justitieminister Thomas Bodström. Det hölls en enkel ceremoni vid turistorten Khao Lak. CG och Silvia lät publicera helsidesannonser i dagstidningarna där de tackade Kung Bhumibol, det thailändska folket och Svenska kyrkan för all hjälp. CG lovade donera 100 nya fiskebåtar till familjer i Nam Kaem området och några i hans vänkrets lovade donera ytterligare 100. Saken var inte utagerad förrän 2008 då CG medaljerade fyra svenskar för sina insatser.

⁴³ Carl-Erik Grimstad. [Debattartikel.] Dagens Nyheter, 2005-01-23.

⁴⁴ Tomas Andersson Odén, Marina Gersetti & Ulf Wallin. Tsunamins genomslag – En studie av svenska mediers bevakning. Krisberedskapsmyndigheten. KBM:s temaserie, 2005:13.

⁴⁵ Niklas Svensson. Hämnaden är ljuv... Expressen, 2005-01-16.